

Caçadors de cançons

CARINA FILELLA
cfilella@lrp.cat

Hi anaven per parelles –un músic i un literat– i havien d'arribar a totes les comarques. L'objectiu: recollir les cançons populars, la tradició oral de tots els territoris de parla catalana, a més d'aplegar danses, entremesos, rondalles, llegendes, refranys, jocs i instruments de música. Aquesta era la tasca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, considerat "un dels projectes privats més ambiciosos que es van emprendre durant la primera meitat del segle XX per recollir la tradició oral catalana", segons el músic i professor d'etnomusicologia Jaume Ayats Abeyà, que és el comissari de l'any commemoratiu del centenari d'aquesta iniciativa. La celebració no només ha de servir per recordar la "labor importantíssima" que va arrencar el gener del 1922 gràcies a l'impuls del mecenes cultural Rafael Patxot (Sant Feliu de Guíxols, 1872 -

Fa cent anys va arrencar un dels projectes privats més ambiciosos de la primera meitat del segle XX: l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. El seu objectiu era recollir les cançons populars de tots els territoris de parla catalana. Ara, el govern vol donar continuïtat al seu impressionant llegat

Ginebra, 1964), sota l'aixopluc de l'Orfeó Català, sinó per donar-li continuïtat: el govern crearà un catàleg en línia amb tots els materials que es van recollir aleshores per fer-los accessibles a tothom i també promourà treballs de continuació en l'estudi de les cançons de transmissió oral. "L'objectiu és continuar la recerca i la investigació en l'actualitat, posar-los al servei de la música actual i que tothom se'ls faci seus", explica Adelaida Moya, directora general de Cultura Popular.

Un equip format per dos estudiosos –normalment un s'encarregava de la música i l'altre, folklorista o literat, de la lletra– recorrien els pobles per fer la recollida directa, comarca a comarca, de la rica tradició oral, a través del que anomenaven "missions". La durada de cada missió podia ser aproximadament de dos mesos, i s'assignava una quantitat prefixada per a les despeses diàries i un sou a cada missioner. "Els missioners arribaven a llocs mal comunicats, a peu, amb tartanes, amb mules... Però hi havia molt interès per anar descobrint les can-

çons de cada lloc”, explica Ayats. A més d’anar recopilant cançons, els responsables de cada expedició escrivien les memòries de la seva recerca, feien fotografies i alguns enregistraments fonogràfics en cilindres de cerà. “A les missions de recerca s’hi apleguen narracions de tot el que s’anaven trobant; és un bany de realisme molt útil”, assenyala el comissari. Es conserven unes 4.000 fotografies de l’època, la majoria de les quals són retrats dels cantadors i dels sonadors d’instruments, però també imatges de festes, de rituals socials, de feines del camp i de bestiar, de grups de treballadors d’indole ben diversa, de cases, masos i entorns de vida, a més dels mateixos recercadors.

El col·lectiu que va impulsar la iniciativa va treballar intensament per poder “oferir al nostre poble el propi corpus musical amb la publicació del *Cançoner Popular de Catalunya*”. Francesc Pujol –aleshores sotsdirector de l’Obra– va assumir la direcció de l’Obra, sota la supervisió de Rafael Patxot. I també es va crear un consell

consultiu presidit de forma honorària pel prestigiós musicòleg tortosí Felip Pedrell. Quin era el seu objectiu final? “Trobar l’expressió més genuïna del poble a través de les cançons.”

Les primeres missions van ser les que van dur a terme Joan Llongueres i Joan Tomàs, per diversos pobles de l’entorn de Santa Coloma de Farners, Brunyola i Sant Pere d’Osor; i les d’Higini Anglès i Pere Bohigas pel Solsonès i l’Alt Berguedà. “Abans d’eixir de Barcelona”, estudiaven el lloc on centrarien la seva missió: “Dels llocs i les gents que des d’ara hauran d’ésser com els mateixos de la nostra família durant els dies de la missió [...] els prendrem per amics i germans, dormirem a llur casa i menjarem el pa de llur taula, siguin quins siguin els cantaires que ixin al nostre pas”, relataven Anglès i Bohigas.

A les missions hi van participar fins a una trentena d’altres noms destacats de la música i la literatura catalanes, entre els quals Francesc Pujol, Baltasar Samper, Palmira Jaquetti, Joaquim Puntí, Joan Sala Salarich, Mi-

Joan Tomàs i Lluís Millet, recollint cançons d’un cantaire després de llaurar (l’Empordà, 1927). A la plana anterior, recollint cançons en una taverna. **ARXIU DE L’OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA**

quel Ferrà, Maria Carbó, Ramon Morrey, Just i Joaquim Sansalvador, Andreu Ferrer, Mercè Porta, Joan Amades, Antoni Bonell, Esteve Albert, Enric d’Aoust, Xavier Gols i Antoni Brunet.

BELLES CANÇONS

Als escrits de Joan Tomàs i Joan Amades –en un dels quals el mateix folklorista es reconeix com un “caçador de cançons”– queda ben clar quina era la seva comesa: “Fer un llibre perquè quedin recollides aquestes belles cançons que avui el jovent ja no vol cantar per adoptar-ne d’altres de més lletges i que, si no es guardessin, els nostres nets no sabrien què i com cantaven els nostres avis.”

Entre els anys 1922 i 1936 es van fer prop de setanta missions. Només en el vessant de recerca, van reunir més de 40.000 documents, que es van completar amb altres fons documentals. Es van publicar tres volums que van constituir la primera part del *Cançoner*, amb tot el material que, juntament amb les cançons, aporta-

1,

UNA MISSIÓ

L’objectiu final de les missions de recerca de l’Obra era trobar “l’expressió més genuïna del poble a través de les cançons”

ven les memòries de recerca: un munt d'anècdotes i fets rellevants viscuts en cada expedició. "És un dels arxius més valuosos del país; un material etnogràfic de primer ordre que ens connecta amb la memòria col·lectiva dels Països Catalans", destaca Adelaida Moya.

INTERRUPCIÓ

La iniciativa de l'Obra no es va poder completar a causa de la Guerra Civil. Tot i que un cop acabada, l'any 1940, la poetessa, folklorista, pedagoga i traductora Palmira Jaquetti encara va emprendre missions voluntàries a Setcases, Manyanet i Anglès i la Val d'Aran. Totes les seves expedicions -destaquen els responsables de la commemoració del centenari-, són d'especial menció, també, pel valor literari de les seves narracions.

Amb el conflicte bèl·lic, el material de l'Obra del Cançoner Popular es va dispersar i va passar per un confús periple. El mecenes Rafael Patxot va deixar Catalunya per marxar a l'exili, i el 1939 la fundació va deixar d'existir. Posteriorment, en els anys quaranta, un litigi judicial per alguns dels materials va enfrontar Patxot amb l'Orfeó Català, i durant cinc dècades els materials es van considerar perduts. Van tornar a veure la llum a partir de l'any 1991, quan el llegat va ser donat per la família Patxot al monestir de Montserrat. Actualment són consultables a la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme de la Generalitat i a la Biblioteca de Catalunya. El pare Josep Masot, monjo de Montserrat i custodi del fons de l'Obra del Cançoner Popular, va continuar les publicacions de les memòries i de seleccions de *Materials* fins a completar els vint-i-un volums. Aquestes publicacions contenen l'inventari del fons de l'Obra del Cançoner, els dietaris i els llibres del Consell Consultiu, les memòries de les missions i una selecció de les cançons aplegades en cada missió.

Les cançons que es transmeten oralment s'escapen de l'interès purament musical. Són clau per estudiar la vida, els costums, les tradicions locals i les més generals d'una societat que avui dia ja no és la mateixa: "No només es recollia la tradició cantada, sinó com vivien", diu la directora general de Cultura Popular. Amb l'Obra del Cançoner Popular de Ca-

talunya es tractava, afegeixen, no més de fer un cançoner, "sinó d'instaurar una obra ben estructurada que recollís tot el material per estudiar les arrels de la nostra música i la seva relació amb el món civil per tal d'arribar a una síntesi que revelés el veritable valer de l'ànima musical catalana". "El fet de cantar era com caminar, quasi com respirar... Al darrere de cada cançó hi ha la gent que treballava, gent que feia vida a partir del fet de cantar. Les cançons retrataven problemàtiques socials", afirma

JAUME AYATS

"El fet de cantar era quasi com respirar... Al darrere de cada cançó hi ha la vida de la gent. Les cançons retrataven problemàtiques socials"

Jaume Ayats. Avui dia la perspectiva ha canviat: "Al cap de cent anys, hem canviat les tècniques i el punt de vista, però tenim un llegat magnífic per poder estudiar i aplicar els elements tècnics i per veure com el fet de cantar intervé en la nostra societat. Cantar cara a cara té ara una altra realitat social, però és un valor que podem utilitzar a la nostra societat. No tenim els punts de vista que hi havia en aquells anys, però tenim un material importantíssim." Per a Ayats, cal debatre el sentit i els "efectes po-

LES ACTIVITATS

Al llarg de tot l'any hi haurà activitats en molts pobles dels Països Catalans relacionades amb el *Cançoner* i per remarcar la importància, diu el comissari, "del fet de cantar" i "de fer perdre la por a cantar".

L'acte inaugural del centenari va tenir lloc el 13 de març a l'Auditori de Barcelona. S'hi va presentar l'espectacle *Ullsclucs*, creat per Arnau Obiols i produït per la Fira Mediterrània i l'Auditori, que es basa en cançons recollides a l'Obra del Cançoner i en la música d'arrel reinterpretada des d'una òptica contemporània.

Exposicions, concerts, cantades, xerrades, publicacions, documentals, conferències, activitats participatives per a la descoberta de nous materials... Tot un programa d'activitats que es desplegarà arreu del territori aquest 2022. La informació està recollida al web dedicat al centenari (anycançonerpopular.cat) i s'anirà ampliant al llarg de l'any. Algunes de les activitats institucionals seran un concert al Palau de la Música, amb un programa especial

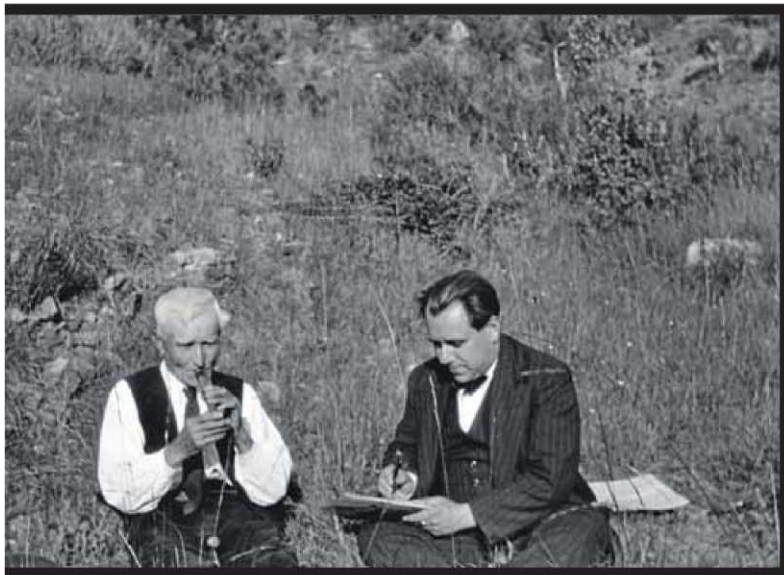
del Cor de Cambra del Palau, a finals d'octubre; una conferència i un concert a Ceret, al novembre; una Jornada d'Estudi sobre l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, a l'octubre; la XVII Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics, el 4 i 5 de novembre, a Menorca, i la presentació de l'Obra del Cançoner Popular a les universitats de tota l'àrea lingüística. Una de les grans eines serà la presentació de la base de dades de l'Obra, a càrrec de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural.

En l'apartat de divulgació, hi haurà una exposició sobre els cent anys de l'OCPC que es mourà per tot Catalunya entre el juny i el mes de maig del 2023. Conjuntament amb el Moviment Coral Català, també s'oferiran encàrrecs a creadors i artistes del país sobre materials de l'Obra del Cançoner Popular, amb presentacions a Fira de Manresa, Tradicionàrius, FIMPT i Càntut, entre d'altres. I la realització d'un documental sobre l'Obra del Cançoner, amb la participació del CCMA i TV3.

La celebració del centenari no tindrà la mirada posada només en el passat. "La voluntat no és de nostàlgia del passat, sinó d'oportunitat vers el futur. No vol ser un centenari que només miri cap al passat, nostàlgic, sinó que volem que serveixi per obrir oportunitats de futur", rebla Ayats.

Imatges de les missions. Es conserven més de 4.000 fotos, la majoria retrats dels cantadors i dels sonadors d'instruments, però també de festes o de feines del camp

ARXIU DE L'OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA

JAUME AYATS

"Aquest no vol ser un centenari nostàlgic, que només miri cap al passat, sinó que volem que serveixi per obrir oportunitats de futur"

sitius que l'acció de cantar cara a cara pot tenir en la societat actual i en la vida de les persones, i recuperar la cançó popular com un element de socialització.

I amb tot aquest ric corpus, "què en volem i què en podem fer avui dia?", es pregunta Jaume Ayats. I la resposta, per començar, són els projectes que s'emprendran durant

aquest any de celebració del centenari. D'una banda, donar a conèixer la tasca que es va fer en aquells anys, "i fer que la recerca tingui una divulgació cantada actual en una gran varietat de gèneres i situacions". De l'altra, promoure treballs de continuació en l'estudi de l'oralitat cantada, de manera que es posi al dia tot aquell material "amb plantejaments i

tècniques contemporànies". I, també, que tot el material del *Cançoner* "estigui a disposició de la gent per crear oportunitats de futur". Per això, aprofitant la celebració del centenari, el govern crearà un catàleg en línia amb tot el material generat per aquelles missions de recerca, "que són patrimoni col·lectiu", per fer-los accessibles a tothom.